

29. ต้นราชพฤกษ์

รายละเอียดเนื้อหา

ชื่อวิทยาศาสตร์ Cassia fistula L

ชื่อสามัญ Golden shower, Indian laburnum, Pudding-pine tree, Purging Cassia

ชื่อวงศ์ จัตอยู่'ในวงศ์ถั่ว (FABACEAE หรือ LEGUMINOSAE) และอยู่'ในวงศ์ย่อยราชพฤกษ์ (CAESALPINIOIDEAE หรือ CAESALPINIACEAE)

ชื่ออื่น กุเพยะ (กะเหรี่ยง-กาญจนบุรี), ปูโย ปือยู เปอโซ แมะหล่าอยู่ (กะเหรี่ยง-แม่ฮ่องสอน), ลักเกลือ ลักเคย (กะเหรี่ยง), ราชพฤกษ์ ชัยพฤกษ์ (ภาคกลาง), ลมแล้ง (ภาคเหนือ), ราชพฤกษ์ (ภาคใต้), คุณ (ทั่วไป เรียกและมักจะเขียนผิดหรือสะกดผิดเป็น "ต้นคุณ" หรือ "คุณ") เป็นต้น

คำว่า "ราชพฤกษ์" มีความหมายว่า "ต้นไม้ของพระราชา" ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของงานมหกรรมพืชสวนโลกซึ่งจัดขึ้นเพื่อฉลองในวโรกาสอันเป็นมหามงคลที่พระเจ้าอยู่หัวของเราทรงครองสิริราชสมบัติครบรอบ 60 ปี

ต้นราชพฤกษ์ ต้นไม้ประจำชาติไทย

เมื่อปี พ.ศ.2544 คณะกรรมการเอกลักษณ์ของชาติได้มีข้อเสนอและสรุปให้มีการกำหนดสัญลักษณ์ประจำชาติ 3 สิ่ง ซึ่งประกอบไปด้วย ดอกไม้ สัตว์ และสถาปัตยกรรม ซึ่งจากการพิจารณาได้ข้อสรุปว่า ให้สัตว์ประจำชาติคือ "ช้างไทย" ส่วนในด้านสถาปัตยกรรมประจำชาติคือ "ศาลาไทย" และในส่วนของดอกไม้ประจำชาติก็คือ "ดอกราชพฤกษ์" โดยมีเหตุผลในการคัดเลือกดังนี้

-ต้นคุณ หรือ ต้นราชพฤกษ์ จัดเป็นต้นไม้ประจำชาติไทย (ตามประกาศของกรมป่าไม้)

-ต้นไม้ราชพฤกษ์ เป็นต้นไม้ที่คนไทยทั่วไปรู้จักกันอย่างแพร่หลาย ในนามของ "ต้นคุณ" สามารถพบเห็นได้ทั่วไปของทุกภาคในประเทศ

-ต้นราชพฤกษ์มีความเกี่ยวข้องกับประเพณีชาวไทยมาอย่างช้านาน เพราะเป็นไม้มงคลนามและใช้ในการประกอบพิธีสำคัญ ๆ ต่าง ๆ หลายพิธี เช่น พิธีลงเสาหลักเมือง ทำคทาจอมพล ใช้ทำยอดธงชัยเฉลิมพล เป็นต้น

-ต้นราชพฤกษ์นั้นสามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้อย่างหลากหลาย เช่น การใช้เป็นยาสมุนไพรหรือนำมาใช้ทำเป็นสบู่บ้านเสารือนได้ ฯลฯ

- ต้นราชพฤกษ์เป็นต้นไม้ที่มีอายุยืนนานและแข็งแรงทนทาน
- ต้นราชพฤกษ์มีรูปทรงและพุ่มที่งดงาม มีดอกเหลืองอร่ามเต็มต้น แลดูสวยงามยิ่งนัก
- ดอกราชพฤกษ์มีสีเหลือง ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของชาติไทย เป็นสัญลักษณ์แห่งพระพุทธศาสนา และยังเป็นสัญลักษณ์ของวันจันทร์ ซึ่งเป็นวันพระราชสมภพของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
- นอกจากนี้ตามตำราไม้มงคล 9 ชนิดยังระบุไว้ว่า ต้นราชพฤกษ์เป็นสัญลักษณ์ที่แสดงถึงความเป็นใหญ่ ความเป็นอำนาจวาสนา มีโชคมีชัย

สมุนไพรราชพฤกษ์ กับการนำมาใช้รักษาโรคและอาการต่าง ๆ โดยส่วนที่นำมาใช้เป็นสรรพคุณทางยานั้น ได้แก่ ส่วนของใบ ดอก เปลือก ฝัก แก่น กระพี้ ราก และเมล็ด ซึ่งสมุนไพรราชพฤกษ์ เป็นสมุนไพรรักษาที่สามารถใช้ได้ทั้งกับเด็ก สตรี รวมไปถึงผู้สูงอายุ โดยไม่มีอันตรายใด ๆ

ลักษณะของต้นราชพฤกษ์

-**ต้นราชพฤกษ์ (ต้นคูน)** เป็นพืชพื้นเมืองในแถบเอเชียใต้ ไล่ตั้งแต่ทางตอนใต้ของปากีสถานไปจนถึงอินเดีย พม่า และประเทศศรีลังกา โดยจัดเป็นพรรณไม้ขนาดกลาง มีลำต้นสีน้ำตาลแกมเทาเกลี้ยง มักขึ้นทั่วไปตามป่าผลัดใบหรือในดินที่มีการถ่ายเทน้ำดี ขยายพันธุ์ด้วยวิธีการเพาะเมล็ดแล้วย้ายกล้ามาปลูกในถุงเพาะชำ เมื่อโตพอแล้วก็ย้ายมาปลูกในพื้นที่ แต่ในปัจจุบันอาจจะใช้วิธีการทาบกิ่งและเสียบยอดก็ได้ แต่โอกาสสำเร็จจะน้อยกว่าวิธีการเพาะเมล็ด

-**ใบราชพฤกษ์ (ใบคูน)** ลักษณะของใบออกเป็นช่อ ใบสีเขียวเป็นมัน ช่อหนึ่งยาวประมาณ 2.5 เซนติเมตร และมีใบย่อยเป็นไข่หรือรูปป้อม ๆ ประมาณ 3-6 คู่ ใบย่อยมีความกว้างประมาณ 5-7 เซนติเมตร และยาวประมาณ 9-15 เซนติเมตร โคนใบมนและสอบไปทางปลายใบ เนื้อใบบางเกลี้ยง มีเส้นแขนงใบถี่และโค้งไปตามรูปใบ

-**ดอกราชพฤกษ์ (ดอกคูน)** ออกดอกเป็นช่อ ยาวประมาณ 20-45 เซนติเมตร มีกลีบรองดอกรูปขอบขนาน มีความยาวประมาณ 1 เซนติเมตร กลีบมี 5 กลีบ หลุดร่วงได้ง่าย และกลีบดอกยาวกว่ากลีบรองดอกประมาณ 2-3 เท่า และมีกลีบรูปไข่จำนวน 5 กลีบ บริเวณพื้นกลีบจะเห็นเส้นกลีบชัดเจน ที่ดอกมีเกสรตัวผู้ขนาดแตกต่างกันจำนวน 10 ก้าน มีก้านอับเรณูโค้งงอขึ้น ดอกมักจะบานในช่วงเดือนมีนาคมถึงเดือนพฤษภาคม แต่ก็มีบางกรณีที่ออกดอกนอกฤดูเหมือนกัน เช่น ในช่วงเดือนธันวาคมถึงเดือนมกราคม

-**ผลราชพฤกษ์ หรือ ฝักราชพฤกษ์ (ฝักคูน)** ผลมีลักษณะเป็นฝักรูปทรงกระบอกเกลี้ยง ๆ ฝักยาวประมาณ 20-60 เซนติเมตร และวัดเส้นผ่านศูนย์กลางได้ราว 2-2.5 เซนติเมตร ฝักอ่อนจะมีสีเขียว ส่วนฝักแก่จัดจะมีสีดำ ในฝักจะมีผนังเยื่อบาง ๆ ติดกันอยู่เป็นช่อง ๆ ตามขวางของฝัก และในช่องจะมีเมล็ดสีน้ำตาลแบน ๆ อยู่ มีขนาดประมาณ 0.8-0.9 เซนติเมตร

สรรพคุณของราชพฤกษ์

1. ช่วยบำรุงโลหิตในร่างกาย (เปลือก)
2. สารสกัดจากลำต้นและใบของราชพฤกษ์มีฤทธิ์ช่วยต่อต้านอนุมูลอิสระ (ลำต้น, ใบ)
3. สารสกัดจากเมล็ดมีฤทธิ์ช่วยลดระดับคอเลสเตอรอล (เมล็ด)
4. ช่วยรักษาโรคเกี่ยวกับหัวใจหรือถุงน้ำดี (ราก)
5. ราชพฤกษ์มีสรรพคุณช่วยแก้ไข้ (ราก)
6. ฝักราชพฤกษ์มีสรรพคุณทางยาช่วยแก้ไข้มาลาเรีย (ฝัก)

7. ช่วยแก้ไขรูมาติกด้วยการใช้ใบอ่อนนำมาต้มกับน้ำดื่ม (ใบ)
8. ฝักอ่อนมีรสหวานอมเปรี้ยวเล็กน้อย มีกลิ่นเหม็นเอียน เอ็นจืด สรรพคุณสามารถใช้ขับเสมหะได้ (ฝักอ่อน)
9. ช่วยแก้อาการกระหายน้ำ (ฝัก)
10. เปลือกเมล็ดและเปลือกฝักมีสรรพคุณช่วยถอนพิษ ทำให้อาเจียน หรือจะใช้เมล็ดประมาณ 5-6 เมล็ด นำมาบดเป็นผงแล้วรับประทานก็ได้ (เมล็ด, ฝัก)
11. ต้นราชพฤกษ์ สรรพคุณของกระพี้ใช้แก้อาการปวดฟัน (กระพี้)
12. ในอินเดียมีการใช้ฝัก เปลือก ราก ดอก และใบมาทำเป็นยา ใช้เป็นยาแก้ไข้และหัวใจ แก้อาการหายใจขัด ช่วยถ่ายของเสียออกจากร่างกาย แก้อาการซึมเศร้า หนักศีรษะ หนักตัว ทำให้ชุ่มชื้นทรวงอก (เปลือก, ราก, ดอก, ใบ, ฝัก)
13. สรรพคุณราชพฤกษ์ช่วยแก้โรครำมะนาด (กระพี้, แก่น)
14. ช่วยรักษาเด็กเป็นตานขโมยด้วยการใช้ฝักแห้งประมาณ 30 กรัม นำมาต้มกับน้ำดื่ม (ฝัก)
15. ช่วยบรรเทาอาการแน่นหน้าอก (เนื้อในฝัก)
16. ฝักแก้ไข้เป็นยาระบาย ช่วยในการขับถ่าย ทำให้ถ่ายได้สะดวก ไม่มวนท้อง แก้อาการท้องผูก เหมาะสำหรับผู้ที่มีอาการท้องผูกบ่อย ๆ และสตรีมีครรภ์ เพราะมีสารแอนทราควิโนน (Anthraquinone glycoside) เป็นตัวช่วยระบาย สำหรับวิธีการใช้ ให้ใช้ฝักแก่ขนาดก้อนเท่าหัวแม่มือ (หนักประมาณ 4 กรัม) และน้ำอีก 1 ถ้วย แก้วใส่หม้อต้ม แล้วผสมเกลือเล็กน้อย ใช้ดื่มก่อนอาหารเช้าหรือช่วงก่อนนอนเพียงครั้งเดียว (ฝักแก่, ดอก, เนื้อในฝัก, ราก, เมล็ด)
17. เมล็ดมีรสฝาดเมา สรรพคุณช่วยแก้ท้องร่วง (เมล็ด)
18. ช่วยหล่อลื่นลำไส้ รักษาโรคเกี่ยวกับกระเพาะอาหารและแผลเรื้อรัง (ดอก)
19. ช่วยรักษาโรคบิด (เมล็ด)
20. สรรพคุณของราชพฤกษ์ ฝักช่วยแก้อาการจุกเสียด (ฝัก)
21. ช่วยทำให้เกิดลมเบ่ง ด้วยการใช้เมล็ดฝนกับหญ้าฝรั่น น้ำดอกไม้เทศ และน้ำตาล แล้วนำมากิน (เมล็ด)
22. ฝักและใบมีสรรพคุณช่วยขับพยาธิ ด้วยการใช้ฝักแห้งประมาณ 30 กรัม นำมาต้มกับน้ำดื่ม (ใบ, ฝัก, เนื้อในฝัก)
23. ต้นคุณมีสรรพคุณช่วยขับพยาธิไส้เดือนในท้อง (แก่น)
24. เปลือกฝักมีรสเผื่อนเมา ช่วยขับรกที่ค้าง ทำให้แห้งลูก (เปลือกฝัก)
25. สารสกัดจากใบคุณมีฤทธิ์ช่วยต้านการเกิดพิษที่ตับ (ใบ)
26. สรรพคุณของคุณ รากใช้แก้โรคคุดทะราด (ราก)
27. ใบสามารถนำมาใช้ในการฆ่าเชื้อโรค เชื้อโรคบนผิวหนังที่เกิดจากเชื้อราได้ (ใบ)
28. ช่วยฆ่าพยาธิผิวหนัง (ใบ)
29. รากนำมาฝนใช้ทารักษากลากเกลื้อน และใบอ่อนก็ใช้แก้กลากได้เช่นกัน (ราก, ใบ)
30. เปลือกและใบนำมาบดผสมกันใช้ทาแก้เม็ดผดผื่นตามร่างกายได้ (เปลือก, ใบ)
31. เปลือกมีสรรพคุณช่วยแก้ฝี แก้มวม หรือจะใช้เปลือกและใบนำมาบดผสมกันใช้ทารักษาฝี (เปลือก, ใบ)
32. คุณ สรรพคุณของดอกช่วยแก้บาดแผลเรื้อรัง รักษาแผลเรื้อรัง (ดอก)
33. เปลือกราชพฤกษ์ สรรพคุณช่วยสมานบาดแผล (เปลือก)
34. ฝักคุณมีสรรพคุณช่วยแก้อาการปวดข้อ (เนื้อในฝัก)

35.ชาวอินเดียใช้ใบนำมาโขลก นำมาพอกแก้แค้นปวดข้อและอัมพาต (ใบ)

36.ช่วยกำจัดหนอนและแมลง โดยฝักแก่มีสารออกฤทธิ์ที่ส่งผลต่อระบบประสาทของแมลง เมื่อนำฝักมาบดผสมกับน้ำทิ้งไว้

ประมาณ 2-3 วัน แล้วใช้สารละลายที่กรองได้มาฉีดพ่นจะช่วยกำจัดแมลงและหนอนในแปลงผักได้ (ฝักแก่)

37.สารสกัดจากรากราชพฤกษ์มีฤทธิ์ยับยั้งเอนไซม์ Acetylcholinesterase

38.นอกจากนี้ยังมีการนำสมุนไพรราชพฤกษ์มาแปรรูปทำเป็นผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ มากมาย เช่น

-**น้ำมันนวดราชพฤกษ์** ที่เคี้ยวมาจากน้ำมันจากใบคน เป็นน้ำมันนวดสูตรร้อนหรือสูตรเย็น ที่ใช้นวดแก้อัมพาต และแก้ปัญหาเรื่องเส้น

-**ลูกประคบราชพฤกษ์** เป็นลูกประคบสูตรโบราณ ที่ใช้ใบคนเป็นตัวยาคั้งต้น ประกอบไปด้วย ขมิ้นอ้อย เทียนดำ กระจวาน และอบเชยเทศ โดยลูกประคบสูตรนี้จะใช้ปรุงตามอาการ โดยจะดูตามโรคและความต้องการเป็นหลัก ซึ่งแต่ละคนจะได้ไม่เหมือนกัน

-**ผงพอกคุณคาดข้อ** ทำจากใบคนทีนำมาบดเป็นผง ช่วยแก้อาการปวดเส้น อัมพาตอัมพาต โดยนำมาพอกบริเวณที่เป็นจะช่วยกระตุ้นให้เกิดการไหลเวียนของเลือด บรรเทาอาการปวดข้อ รักษาโรคเกาต์ และยังช่วยลดอาการอักเสบได้อีกด้วย ซึ่งสูตรนี้สามารถใช้กับผู้ป่วยที่เป็นอัมพาตใบหน้าครึ่งซีก ตาไม่หลับ มุมปากตกได้ด้วย

-**ชาสุวรรณาคา** ทำจากใบคน สรรพคุณช่วยในด้านสมอง แก้ปัญหาเส้นเลือดตีบในสมอง ช่วยให้ระบบไหลเวียนในร่างกายดีขึ้น ช่วยแก้อัมพาตอัมพาต โดยเป็นตัวยาคั้งที่มีไว้ซึ่งดื่มควบคู่ไปกับการรักษาแบบอื่น ๆ

ข้อควรระวัง ! : การทำเป็นยาต้ม ควรต้มให้พอประมาณจึงจะได้ผลดี หากต้มนานเกินไปหรือเกินกว่า 8 ชั่วโมง ยาจะไม่มีฤทธิ์ระบายน แต่จะทำให้ท้องผูกแทน และควรเลือกใช้ฝักที่ไม่มากจนเกินไป และยาต้มที่ได้หากรับประทานมากเกินไปอาจทำให้อาเจียนได้

ประโยชน์ของราชพฤกษ์

1.นิยมปลูกไว้เป็นต้นไม้ประดับตามสถานที่ต่าง ๆ เช่น สถานที่ราชการ บริเวณริมถนนข้างทาง และสถานที่อื่น ๆ

2.ต้นราชพฤกษ์กับความเชื่อ ต้นราชพฤกษ์เป็นไม้มงคลนามที่คนไทยโบราณเชื่อว่า บ้านใดที่ปลูกต้นราชพฤกษ์ไว้เป็นไม้มงคลประจำบ้านจะช่วยให้มีเกียรติและศักดิ์ศรี สาเหตุเพราะคนให้การยอมรับว่าต้นราชพฤกษ์เป็นไม้ที่มีคุณค่าสูงและยังเป็นสัญลักษณ์ของประเทศไทยอีกด้วย และยังเชื่อว่าจะทำให้ผู้อยู่อาศัยนั้นเจริญรุ่งเรือง โดยจะนิยมปลูกต้นราชพฤกษ์ในวันเสาร์และปลูกไว้ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ของบ้าน (อาจเป็นเพราะทิศดังกล่าวได้รับแสงแดดจัดในช่วงตอนบ่าย เลยปลูกไว้เพื่อช่วยลดความร้อนภายในบ้านและช่วยประหยัดพลังงาน)

3.ต้นราชพฤกษ์เป็นไม้มงคลและศักดิ์สิทธิ์ ใช้ทำเป็นน้ำพุทธมนต์ในพิธีกรรมต่าง ๆ ทางศาสนา เช่น พิธีวางศิลาฤกษ์ ใช้ทำเสาหลักเมือง เสาเอกในการก่อสร้างพระตำหนัก ยอดธงชัยเฉลิมพลของกองทหาร คทาจอมพล ส่วนใบของต้นราชพฤกษ์จะใช้ทำเป็นน้ำพุทธมนต์ไว้สะเดาะเคราะห์ได้ผลดีนัก เป็นต้น

4.เนื้อไม้ใช้ทำเป็นเครื่องมือเครื่องใช้ ด้ามเครื่องมือต่าง ๆ หรือทำเป็นไม้ไว้ใช้สอยอื่น ๆ เช่น ใช้ทำเสา เสาสะพาน ทำเสาทำข้าว ล้อเกวียน คันไถ เป็นต้น

5.เนื้อของฝักแก่สามารถนำมาใช้แทนกากน้ำตาลในการทำเป็นหัวเชื้อจุลินทรีย์และจุลินทรีย์ขยายได้

6. ฝักแก่สามารถนำมาใช้เป็นเชื้อเพลิงในการหุงต้มด้วยเตาเศรษฐกิจที่มีขนาดพอเหมาะ โดยไม่ต้องผ่า ตัด หรือเลื่อย

บทนำบรรยาย

“ต้นราชพฤกษ์” หรือที่หลายคนคุ้นหูในชื่อ “ต้นคูณ” นอกจากจะเป็นต้นไม้ประจำชาติไทยแล้ว ยังเป็นต้นไม้หนึ่งที่สามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้อย่างหลากหลาย และยังสามารถนำเอา ฝักอ่อนและเปลือก มาใช้ในการย้อมสีผ้า ซึ่งให้สีน้ำตาล ต้นราชพฤกษ์ถือเป็นหนึ่งไม้มงคล เพราะชื่อนั้นหากแปลตามตัว “ราชพฤกษ์” ก็หมายถึง ดอกไม้ของพระราชา และคำว่า “คูณ” ก็พ้องเสียงกับคำว่า “คุณ” ในภาษาไทยที่ หมายถึงการเพิ่มขึ้น การทวีคูณ ในขณะที่เดียวกันในภาษาอีสานเอง คำว่า “คุณ” ก็หมายถึงสิริมงคล เช่น ของสิริมงคลก็จะเรียกว่าของคำของคุณ ฝั้วเมียดีเรียก ฝั้วคำเมียคุณ เป็นต้น